

RUMIJEVA KNJIGA

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

Naslov originala

THE BOOK OF RUMI

Translated by Maryam Mafi

Edicija

Divlji kalem

Za izdavača

Nina Gugleta

Glavna i odgovorna urednica

Nina Gugleta

Prevod

Ana Jovanović

Lektura

Jelena Janković

Korektura

Aleksandra Dunderski

Dizajn korica

Olivera Indić

Štamparija

Caligraph, Beograd

Tiraž

1000 primeraka

Izdavač

Areté, Beograd, 2023

Copyright © 2018 by Maryam Mafi

Copyright © ovog izdanja 2023, Arété

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez
pismene saglasnosti izdavača.

RUMIJEVA KNJIGA

105 PRIČA I BASNI KOJE PROSVETLJUJU,
NADAHNJUJU I POUČAVAJU

prevod sa engleskog

Ana Jovanović

PREDGOVOR

Filip Pulman, dobitnik Karnegijeve medalje za književnost, međunarodno priznat romanopisac i autor trilogije *Njegova mračna tkanja*, rekao je da su nam pored hrane, doma i društva, za opstanak neophodne priče.

Bez obzira na to kojoj kulturi pripadamo ili kojim jezikom govorimo, svi mi imamo saznanja o životima drugih, a do njih smo došli kroz priče. Te priče su nam možda ispričali baka i deka, a možda smo ih čuli na radiju ili na času veronauke gde smo učili o životu svetaca, bogova i boginja.

Najtrajniji utisak na mene ostavili su oni časovi književnosti i istorije koji su mi pružili uvid u životnu priču pisca ili na kojima se profesor fokusirao na priče o ljudima koji su živeli u nekom periodu, otkrivajući ponešto od običnog života ili emocionalnih iskustava važnih ličnosti o čijim smo osvajanjima ili porazima učili, ili, što je još dirljivije, o životima i emocionalnim iskustvima običnih ljudi tog vremena. Nije bilo važno da li su ovi periferni izveštaji površni ili lažni, to što su uopšte uključeni činilo je čitavu lekciju privlačnijom i pamtljivom.

U pričama ne mora uvek da se radi o velikim, plemenitim ili poznatim ljudima. U svakodnevnom životu, mi neprestano delimo isečke svog iskustva sa krugovima poznanika koji se stalno šire i prepliću. Ritualno obeležavamo neki povod, kao što je značajan rođendan, godišnjica ili sećanje, posebno ističemo one priče koje suptilno i pažljivo iznose u prvi plan ranjivost, strasti i idiosinkraziju pojedinca.

Kao i veliki pripovedači iz prošlosti, mi izostavljamo nepotrebne detalje i ističemo pamtljive karakteristike i dostignuća

kojima svedočimo i u tom procesu stvaramo još jednu neizbrisivu priču koja će se možda prepričavati godinama ili čak generacijama.

Istim sredstvima su se služili proroci i propovednici svih religija i veroispovesti, tako što su se oslanjali na parabole i maksime kako bi svojim poklonicima preneli složene ideologije. Priče o velikim tragedijama i svetim mučenicima dovodele su, i još uvek dovode, ljude na sveta mesta, svetilišta i trgove širom sveta. Takve priče obično kombinuju istinite elemente sa mitološkim, koristeći književne finese kako bi rasplamsali strasti i udahnuili novi život običnim temama.

Čini se da onima koji slušaju ili čitaju ove priče nikada ne dosade nove verzije starih tema. Možda pronalaze izvesnu sigurnost u predvidljivosti njihovog kraja. Savremeni filmovi koji prikazuju živote pohlepnih trgovaca sa Volstrita, začinjeni uzbudljivim zapletima, u suštini su adaptacije drevnih učenja po kojima se ne može služiti i Bogu i novcu. Štaviše, skoro sve priče o moralu potvrđuju da „požuda tela i oka” uvek vodi u nevolju.

Gladni priča koje nam pružaju predah od naših mučnih života, danas se svakodnevno okupljamo ispred propovedao-nice Instagrama, Fejsbuka i Jutjuba da bismo se hranili ludorijama modernih božanstava i gurua 21. veka koji naseljavaju visine Holivuda i njegovih blistavih replika širom sveta.

Za mnoge zajednice i u mnogim kulturama, najpouzdaniji naratori neodoljivih priča su pesnici. Pesnici nam, na svoj neponovljiv način, govore o izazovima i poteškoćama u pronalaženju ljubavi i radosti prijateljstva. Upozoravaju nas na zamke, na izdaje i nepravde na koje uvek možemo naići na svom putu, i istovremeno nas podstiču da odagnamo iz srca zavist i želju za osvetom. Pesnici su ti koji nas uče kako da procenimo veličinu gubitka, da dostojanstveno tugujemo i na kraju prihvatimo smrtnost.

Tokom više od osamsto godina, nebrojeno ljudi iz zemalja persijskog govornog područja, a u skorašnjim decenijama još mnogo više njih širom sveta koji imaju pristup odličnim prevodima, odabralo je Mevlanu Rumija kao duhovnog učitelja čija blistava rečenica zajedno sa dirljivošću iskrenih emocija čini izvor utehe i saveta.

Iako obim akademskih radova o filozofskoj i teološkoj osnovi Rumijevog mističnog reda danas prevazilazi obim njegovog opusa, mnogo je korisnije čitati same Rumijeme priče koje otvaraju mistični portal u njegov svet.

Priče koje Rumi izmišlja ili prepričava da bi pomogao razumevanju principa sufizma isprepletene su sa nitima njegovih učenja, ali da bismo naučili da ih posmatramo kao parable moramo sa naporom da se probijemo kroz dvadeset šest hiljada stihova koji su objavljeni u šest tomova *Masnavija* ili *Mesneviye*, njegovog najobimnijeg dela.

Veliko je zadovoljstvo i olakšanje što je ovaj zadatak za nas obavila Merjem Mafi, jedna od najcenjenijih, najvernijih i najelokventnijih Rumijevih prevoditeljki. Kad prevodi, Mafi se sa lakoćom kreće između dva jezika, persijskog i engleskog, dok istovremeno tumači značenje originalnog teksta. A kad piše i pažljivo čita *Masnavi*, Mafi prenosi izuzetnu suptilnost, preciznu viziju i spontani humor sa originalne na englesku verziju, kršeći tako definiciju Roberta Frosta da je „poezija ono što se gubi u prevodu”.

Njena posvećenost Rumiju i godine proučavanja njegovog dela, uz iranske i druge stručnjake, kao i njeno impresivno iskustvo u prevodenju, stavljaju je u jedinstvenu poziciju da podrži zagrobni život *Masnavija*, kako kaže Valter Benjamin u „Prevodiočevom zadatku”.

U svom najnovijem prevodu *Rumijeve knjige*, Mafi se fokusirala na više od stotinu priča koje je odabrala iz *Masnavija*. Ova zbirka obuhvata poznate i popularne priče kao što su „Anđeo smrti”, „Sufija i neverna žena”, „Mojsije i pastir”,

„Leblebije” i „Kineski i grčki umetnici”, kao i ređe citirane parabole „Pletač korpi”, „Ljudi koji jedu blato” i „Vreća šljunka”.

Masnavi Mevlane Rumija nudi brojne poučne poslanice; to je nenadmašna zbirka priča u stihu koja istovremeno osvetljava filozofsku i teološku doktrinu islamske vere. Sa svakom novom stranicom priča i parabola, Rumi ne samo da zabavlja, već i vodi čitaoca, ili tačnije, slušaoca, do pronalaženja smisla u složenosti života, u poštovanju autoriteta ljubavi i razrešavanju sukoba. Kroz ovo delo Rumi postavlja pitanja na koja odgovor još uvek nije ili ne može biti dat.

U većini njegovih priča, glavne uloge igraju prepoznatljivi likovi čiji parnjaci žive u mnogim pričama širom sveta: mudre ili lažne sudije, lukave i prevrtljive žene, pametni i nesrećni prošnjaci, šarlatani, lakoverne duše i životinje koje govore. Rumi nam priča o velikim delima i čudima proroka; o pakosti i zamkama plaćenika. U sve to su umešane telesne funkcije, prerušavanja, herojska dela, zamene identiteta, ljubavne zavrzlake, posledice proždrljivosti i svi zamišljeni grehovi i vrline, kao i poznata sujeverja.

Jezik poetičnog naratora u ovim pričama uzdiže se do visokog stiha uz besprekornu upotrebu metafora i zamršeno strukturisane unutrašnje dijaloge, a zatim se spušta na upotrebu kalambura, narodnih idioma, vulgarnih izraza i čistog razvratnog humora. On citira najbolju persijsku i arapsku poeziju svog doba i oslanja se na poznavanje Kurana i izreka proroka Muhameda kako bi potkrepio svoje argumente.

Rumi se podjednako dobro snalazi u govoru kradljivaca i bitangi kao i u retoričkom diskursu teologa i gramatičara. On koristi mnoga dramatična sredstva da komunicira sa ljudima iz svih sfera života. Uloge koje dodeljuje životinjama, flori i fauni, u skladu su sa milenijumskom tradicijom istočnjačkog pripovedanja, gde su lukavost i nestašluk životinja poistovećeni sa ljudskim.

Nijedna priča nije potpuna bez ubedljivog i sposobnog pripovedača, a pripovedač Rumijevih priča kojeg srećemo na početku prve knjige *Masnavija* i koji nije ništa drugo do frula od trske iz koje se izvijaju priče o razdvojenosti, patnji izgnanstva i čežnji da se izgori u ljubavnom ognju, oduševiče slušaoca i čitaoca. Skoro svaka stranica *Masnavija* sadrži važnu i neobičnu priču.

Mevlana Dželaludin, zajedno sa mnogim svojim srednjovekovnim savremenikima u Iranu, kao što su Sadi Širazi i Nizami Gandžavi, cenio je moć priča kao najpouzdanijih ambasadora za širenje kulturnih i usmenih tradicija izvan političkih, verskih i nacionalnih granica.

Ako bismo sproveli istraživanje o basnama i pričama koje postoje širom sveta, brzo bismo shvatili koliko su blisko povezane; često nam zvuče poznato čak i one priče ispričane u dalekim zemljama, na jezicima koji su ugroženi ili nekom daljom vezom povezani sa glavnim svetskim jezicima, jer ih možemo porediti sa pričama koje smo slušali kada smo bili deca. Priče ne samo da putuju sa kolena na koleno i kroz generacije, već i preko granica. Štaviše, u procesu migracije, iako u sebi nose obeležja svog porekla, one upijaju mnoge karakteristike krajeva i društava u koja su stigle. Poput pasoa iskusnog putnika, najbolje i najtrajnije priče nose pečate svakog graničnog prelaza kulture.

Najpopularnije priče, bilo iz istočne Azije, indijskog potkontinenta, Irana ili arapskog sveta, ili one koje potiču iz srca Evrope, Amerike ili Afrike, dele iste teme, motive i didaktičke tonove, prenoseći načela morala, hrabrosti i viteštva. Stoga je primamljivo verovati da se sve priče mogu pratiti do jednog praizvora. Možemo li da identifikujemo originalne izvore i da ih lociramo u određeno vreme i na određeno mesto?

Nekoliko proučavalaca azijskih i bliskoistočnih bajki i folklora veruje da je najverovatniji izvor legendarnih priča kao što su one iz *Hiljadu i jedne noći* ništa drugo do *Džataka*,

indijska zbirka priča koja datira najranije iz 300. godine pre nove ere. Priče iz *Džatake* prenose pouke i mudrost koja izvire iz mnogo života vrlog Bude kroz njegove inkarnacije u ljudskim kao i životinjskim oblicima.

Mesto radnje priča iz *Džatake* je Benares, ili Varanasi, kako se danas zove. Ovaj severni indijski grad poznat je kao „prebivalište vrhovne svetlosti” i rezidencija božanstva Šive, boga uništenja i ponovnog stvaranja. Legenda kaže da je Šiva iskopao „bunar mudrosti” u tom gradu, a njegova voda i dan-danas nosi „svetlost mudrosti”.

Izgleda da su ove indijske priče, probijajući se ka zapadu, upile boje mudrosti i književnosti Parta i Sasanida, a osobine njihovih glavnih likova kao da su direktno povezane sa onima iz predislamskih iranskih legendi čija iskušenja i nevolje čine veliki deo herojskih i romantičnih epova persijskog sveta posle 10. veka.

Kako su se ljudi kretali, priče su nastavile da se šire dalje na zapad i ubrzo postale prožete korpusom arapske, hebrejske, koptske, grčke, sirijske, jermenske i gruzijske usmene i pisane tradicije. Ove hibridne, međusobno povezane basne prepričavane su u ovim regijama duže od jednog milenijuma.

U podjednako kulturno bogatom, ali istorijski turbulentnom regionu, 1213. godine možemo locirati šestogodišnjeg dečaka po imenu Dželaludin Muhamed, koji živi u gradu Samarkandu, u današnjem Uzbekistanu. Nakon što se doselila iz predgrađa Balha, Dželaludinova porodica, na čelu sa učnjakom i sveštenikom Bahaudinom Valadom, nastanila se u Samarkandu, gradu koji se opisuje kao jedna od najprosperitetnijih i najlepših metropola na istočnoj granici persijsko-islamskog carstva.

Vek ranije, persijski srednjovekovni geograf, Istahri, opisao je Samarkand i njegovu okolinu kao „najplodniju od svih Alahovih zemalja”. O samom gradu je napisao: „Ne znam ni za jedan deo ove oblasti u kom, kad se popneš na neko uzvišenje, ne vidiš zelenilo i neko prijatno mesto.” Istahri priča da je

jednom putovao iz grada tokom osam dana kroz nepregledno zelenilo i vrtove, „gde svako naselje ima tvrđavu... gde je najboljeg drveća i voća u izobilju, a svaki dom ima vrt, cisterne i tekuću vodu.”

Uprkos tome što je živio i podučavao u takvom rajskom okruženju, četrdesetpetogodišnji Bahaudin je zabrinuto razmišljao o budućnosti svoje porodice dok su se zlokobni politički oblaci nadvijali nad relativno mirnim horizontima Horasana i ugrožavali spokoj raznolikog i multireligijskog grada i njegovih mnogobrojnih trgovinskih centara i škola. Uostalom, Samarkand je bio grad koji se dičio osnivanjem prvih fabrika papira u islamskom svetu, sredinom 8. veka.

Zla slutnja je možda bila pojačana pređašnjim ujedinjenjem tursko-mongolskih nomadskih plemena dalje na istoku pod vođstvom Džingis-kana. Stanovnici Samarkanda nisu znali kako treba da reaguju na ujedinjenje snaga Džingis-kanove vojske. Da li je trebalo da ga se boje? Zar nije poslao izaslanike vladaru ovog dela Persijskog carstva sa porukama koje su tražile susedsku saradnju? Izveštaji persijskog istoričara Juvajnija govore da je Džingis-kan u prepisci pozdravio persijskog kralja rečima: „Ja sam vladar zemalja izlazećeg sunca, a ti suveren zemalja zalazećeg sunca. Hajde da zaključimo čvrst ugovor o prijateljstvu i miru.”

Bez obzira na takva obećanja, porodica Valad je odlučila da mora da ode iz Samarkanda, te su 1216. napustili grad i započeli neverovatno putovanje koje se završilo njihovim dolaskom u Koniju u centralnoj Anadoliji trinaest godina kasnije. Tokom ovih trinaest godina, tada devetogodišnji Dželaludin – koji će nešto više od dve decenije kasnije biti oslovljen počasnom titulom Mevlana, „naš učitelj”, a u narednim vekovima će širom sveta biti poznat kao Rumi, jedan od najčitanijih i najpoštovanijih pesnika svih vremena – prevalio je put od više od sedam hiljada kilometara, razgovarajući sa naučnicima, pesnicima, duhovnim učiteljima, prinčevima, putnicima

i mnoštvom drugih ličnosti koji će se kasnije pojaviti na stranicama njegovog *Masnavija*.

Nakon što je napustila Horasan, porodica Valad je prvo pošla u veliki grad Bagdad, gde su bez sumnje glavna atrakcija bile tezge trgovaca knjigama i knjigovezaca i prodavaca mastila i pera za pisanje. Možda je upravo u ovom gradu, koji je podeljen svetom rekom Tigar, tokom vekova stvorena duhovna veza između Rumija i Mansura el Haladža, mističnog pesnika koji je, skoro tri stotine godina ranije, surovo pogubljen na istoj obali.

Priča se da je Haladž, po naređenju abasidskog kalifa, pretučen, bičevan, obešen i obezglavljen dok je skandirao „Ja sam Istina“, a njegovi ostaci su zapaljeni na obali reke. Legenda kaže da je, kad je njegov pepeo prosut u Tigar, reka zapenila i podigla se, i baš kada su zaprepašćeni posmatrači pomislili da će grad biti potopljen, Haladžov sluga je bacio u vodu haljine pokojnog gospodara, čime je smirio reku.

Prema Luju Masinjonu, francuskom proučavaocu islama koji je umro 1962, na mestu Haladževog pogubljenja podignut je spomenik, ali je građevina srušena u poplavama u Bagdadu 1921. Rumi u svom pisanju često odaje počast uspomeni na Haladža i njegovo učenje.

Napuštajući Bagdad, Rumijeva porodica je nastavila put ka Meki, i nakon obavljenog hadža, krenuli su za Damask, a zatim u Anadoliju i grad Malatiju.

Mora da je u Damasku Dželaludin šetao uličicama utvrđenog grada u senci bedema koji datiraju iz rimskog doba. Šetao je trgom, gde su na malim tezgamma, osim ovaca, ptica i opreme za jahanje kamila bili izloženi začini, mirisi i biseri, stakleno posuđe, grnčarija i cinober. Mladi Rumi je nesumnjivo išao na molitvu u Omajadsku džamiju i možda posetio Marijinu crkvu. I za sve to vreme je, svesno ili pasivno, upijao mnogo zapleta i scena koje su isijavale i hranile korpus priča koje je potom stavljao u stihove.

Tokom porodičnih putovanja po Siriji i sastanaka njegovog oca sa kolegama teolozima, dogovoreno je da Rumi završi studije u najboljim medresama i školama teologije, filozofije i prava u gradovima Damasku i Alepu.

Nakon što su leto 1217. godine proveli u istočnom anadoljskom gradu Malatija, porodica Valad se preselila u Erzindžan, a četiri godine kasnije u Larandu, današnji turski grad Karaman. Valadovi su živeli u ovom gradu do 1229. Mladi Dželaludin je već bio oženjen dvadesetdvogodišnjak i otac dva mala dečaka; porodica je bez sumnje saznala da su Mongoli napali i uništili Samarkand i Balh. Muke u izgnanstvu dodatno su pojačane vestima o uništenju njihove domovine. Jedan persijski očevidac opisao je kako su Mongoli opustošili grad: „Došli su, poharali, spalili, pobili, opljačkali i otišli.”

Nakon sedam godina života u Karamanu, Rumi, njegov ostareli otac i ostatak porodice ponovo su krenuli na put, ovog puta u Koniju, relativno blizu, stotinu kilometara severnije. Konija je bila njihova krajnja destinacija. Nakon očeve smrti 1231. godine, Rumi se vratio u Alep i završio studije pre nego što se vratio u Koniju i preuzeo poziciju svog oca kao šef medrese 1237. Pošto je bio izuzetan učenik, Rumi je bio predodređen da podučava svoje učenike isto kao što su i njega učili. Međutim, susret sa Šamsom, Suncem Tabrizu, u novembru 1244. promenio je tok Rumijevih učenja i pisanja izvan razumevanja većine njegovih savremenika.

Susret tridesetsedmogodišnjeg studenta prava, Rumija, i skoro šezdesetogodišnjeg, strogog, peripatetičnog sufijskog učitelja, Šamsa, kulminirao je intelektualnim i intimnim prijateljstvom, koje je, iako je kratko trajalo, bilo katalizator za stvaranje nekih od najlepših lirskih oda i jedne od najdužih narativnih pesama koja je ikada napisana na bilo kom jeziku. Šestotomni *Masnavi* i četrdeset hiljada ekstatičnih himni ljubavi sabranih pod naslovom *Divan Šamsa Tabrizija* glavna su Rumijeva dela na kojima počiva njegova svetska reputacija.

Rumijev glas u svim njegovim književnim radovima, ali posebno u *Masnaviju*, transformiše se od razigranog do autoritativnog, bilo da priča priče o običnom životu ili poziva pronicljivog čitaoca na više nivoe introspekcije i dostizanje transcendentnih vrednosti. Prevodi Merjem Mafi odražavaju nijanse Rumijeve poezije, zadržavajući pozitivan ton svih Rumijevih spisa, kao i osećaj neizvesnosti i drame koji odlikuju *Masnavi*.

Rumijeva knjiga je još jedan dragulj u nizu prevoda Merjem Mafi, koji ističe Mevlaninu univerzalnost i kao pesnika i kao pripovedača. Ne mogu da zamislim bolje priznanje Rumijevog nasleđa od procene Henrija Vodsvorta Longfelo a o tome šta čini velikog pesnika:

Najbolje kod velikih pesnika bilo koje zemlje nije ono što je nacionalno već ono što je univerzalno. Koreni im leže u rodnom tlu, ali grane im se protežu i van podneblja domovine koja govori istim jezikom, a njihovo lišće sija beskonačnom svetlošću koja prožima sve zemlje.

Narges Farzad

